

שְׁבִי נָא, אִמָּא, עַל יָדֵי / פְּנִיָּה בְּרָגֶשְׁטִין

שְׁבִי נָא, אִמָּא, עַל יָדֵי
שִׁירֵי לִי שִׁיר-עָרֶשׁ -
לֹא אוֹכַל לְהֵרְדֵם,
גַּם כִּי רַד הָעָרֶב.

שִׁירֵי לִי עַל פּוֹכְכֵימ
שְׁיָצְאוּ לְשׁוֹחַ,
עַל בְּדֵי הָאֵילָנוֹת
אֵט נָעִים בְּרוּחַ.

וְעַל פֶּרַח קֵט בָּגָן
שְׁסָגַר גְּבִיעַ,
וְעַל נַחַל הַתְּנַמְנָם,
לִיל כִּי הִגִּיעַ.

אֲז אֶרְאֶה בְּמוֹ-עֵינֵי
אוֹר פּוֹכְכֵי שְׁמַיִם,
וּפְרָחִים בְּצֶל הַגֶּן,
וְגַם נַחַל-מַיִם.

אֲז לְחַיֵּי עַל כַּף יָרֵךְ
מְנַמְנֵם אֲשִׁימָה.
כִּילָה טוֹב לְכּוֹכְכֵימ,
לִילָה טוֹב לָךְ, אִמָּא !

מתוך שיר ידעתי
מאת פניה ברגשטיין
ציירה צילה בינדר
הקיבוץ המאוחד 1953

יִמִּין אֲנִי וּשְׂמָאל / נוֹרִית זְרַחִי

כְּשֶׁאֲנִי שׁוֹכֶכֶת לִישׁוֹן
לְצַדִּי בַּמָּטָה יְשָׁנִים
שְׁנֵי הַיָּלָדִים שְׁלִי:
שְׂמָאל וְיִמִּין.

יִמִּין שׁוֹכֵב וּמִתְרַהֵר
כַּמָּה הוּא הֶצְטִיץ:
כְּתָב, זֶרֶק כְּדוֹר, הַרְבִּיץ -
עוֹד רָגַע הוּא יִשָּׁן.

רַק שְׂמָאל שׁוֹכֵב
וְלֹא יָכוֹל לְהִרְגֵעַ
זוֹכֵר הוּא אֵיךְ קָלְקַל
כָּל דְּבָר שָׁבוּ נָגַע.

הַפִּיל כּוֹסִית,
גָּזַר שְׁרוּל מִבַּד,
שִׁפְךָ חֶלֶב -
כָּל זֶה בְּיוֹם אֶחָד.

אֲנִי אֵט בְּשִׁמְיָכָה
אוֹתוֹ מְנַעֲנַעַת -
כַּמוֹ תִּינוֹק גָּדוֹל !

סוּף סוּף נִרְדָּמִים הַפֵּל -
יִמִּין
אֲנִי
וּשְׂמָאל.

מתוך פס על כל העיר
מאת נורית זרחי
ציירה רות צרפתי
מסדה 1975

מִדּוּעַ בְּעָרֶב / ע' הַלֵּל

מִדּוּעַ בְּעָרֶב, כְּשֶׁנָּעִים כָּל-כָּךְ,
אֲנִי דוֹקָא לִישָׁן מְכָרַח ?

וּבִפְקֹר, בִּפְקֹר, בְּאִמְצַע הַחֲלוּם -
פְּתָאם:

לְקוּם !
טְרַח !

אָלֵהִים !

אוֹלֵי תְּסַדֵּר אֶת זֶה כָּךְ:
תִּשְׁקַע לָהּ הַשֶּׁמֶשׁ בִּפְקֹר,
וְאֲנִי לִישָׁן אֲשַׁמַּח,
וּבְעָרֶב, כְּשֶׁאֶקוּם -

תְּזַרַח !

מתוך יוסי, ילד שלי מוצלח
מאת ע' הלל
ציורים מאת שמואל כץ
מסדה 1978

לישון או לא לישון, זו השאלה

שירי הערש נועדו להרגיע את הילדים לקראת שנת הלילה. הלחנים השקטים, הנוגים לעתים, פועלים כמנגנונים מעמעמים; הם מכבים בזה אחר זה את האורות בתודעתם הפעלתנית של הקטנים, ומְכַנְסִים את תשומת לבם לנוכחות המשרה ביטחון של ההורים, לטקסט האישי ולסיטואציה האינטימית - עד להירדמות. רבים משירי הערש נפתחים בפנייה אל הילדה או אל הילד. החוקרת מירי ברוך מחלקת את שירי הערש לשתי חטיבות; "חטיבה אחת מעמידה במרכזה יסודות הרגעה, והשנייה - תיאורי מצוקה" (סוגיות וסוגים בשירת ילדים מאת מירי ברוך, משרד הביטחון ההוצאה לאור 1985, עמ' 16).

שירה של פניה ברגשטיין (1908–1950) נענה למוסכמה בולטת של הסוגה; הטקסט מתאר את השלווה היורדת על העולם שמחוץ לחדר הילדים - הכוכבים הנדלקים, ענפי העצים הנעים לאטם ברוח, הפרח הסוגר את עלי הכותרת שלו לקראת ליל והנחל המתנמנם. התיאור השקט משרה רגיעה על המאזינים הקטנים. הפנייה "שבי נא, אמא, על ידי" מסגירה היפוך תפקידים בשיר; הדובר הוא הילד עצמו המתקשה להירדם, והנמענת היא האם שממנה הוא מבקש "שירי לי שיר ערש".

גם בשירה של נורית זרחי (נ' 1941), שאינו שיר ערש קלאסי, הדוברת איננה אם אלא ילדה; בשיר היא מהרהרת במה שחווה במשך היום, תוך שהיא שואלת נקודת מבט הורית ומתכוונת במעשיהם של "ילדיה", ימין ושמאל. "ימין" הוא כצפוי הילד הטוב, ואף שהמילה "הרביץ" משתרבת לתיאור מעשיו הנאים - הוא נרדם חיש קל. "שמאל" לא הצטיין כלל ונתפס כמי שחווה כישלונות. אף על פי כן (ואולי דווקא בזכות זאת) הוא זוכה בהבנה ובחיבה מצד הילדה ההורית, ואלה מאפשרות לכל השלושה לשקוע בשינה.

שירו של ע' הלל (1926–1990) עוסק גם הוא בשנת הלילה. השיר החתרני מציג דובר ילד יצירתי ודעתן, שאינו שבע רצון מהסדר הקיים. מילים לא מעטות בשיר תורמות את חלקן כדי לחבל ברגיעה המצופה: "דווקא", "מוכרח", "בוקר", "פתאום", "לקום!" "טרח!" הילד משמיע בשיר תלונה מנומקת היטב ומציע סדר חדש שיבטל את חובת השינה בלילה. ההומור הקונדסי בשיר מצטרף לקולניות ולפריעת הסדרים, ויחד הם מנפצים את מוסכמות הסוגה.

ליל שלום!

נירה לויץ